

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Лазар Щирков на тема:

„Държавната институция Президиум на Народното събрание (1947–1971 г.)“

от доц. д-р Стоян Танев

Дейността на висшите органи на държавната власт в Народна република България е изключително важна тема за изследване. Тази тема е колкото благодатна, толкова и трудна за учените юристи, историци и други представители на обществените науки. Всяка държава е много сложна система от структурни елементи, в която има вътрешно взаимодействие и още по-сложни взаимоотношения на нейните висши органи с партийно-политически субекти, обществени и професионални организации, личностни фактори и пр. Удовлетворен съм от сполучливия избор на темата на дисертацията, направен от докторанта Лазар Щирков. Темата е одобрена от неговия научен ръководител професор д.и.н. Любомир Огнянов и утвърдена от Катедрата по история на България. Досега по тази тема има научни изследвания предимно от български юристи, монография на съветския изследовател В. Сафронов за дейността на Президиума на Народното събрание от 1947 до 1960 г., и няколко научни публикации за председателите на Президиума на Народното събрание през посочения период – за Минчо Нейчев от проф. д.и.н. Владимир Мигев, за Георги Дамянов от доц. д-р Кръстина Станилова и за Георги Трайков от доц. д-р Искра Баева.

Дисертацията е написана върху много солидна изворова основа. Докторантът е проучил огромен масив от оригинални архивни документи във фонд 117 (Народно събрание). Само от този фонд са прегледани 244 архивни единици. Използвани са архивни документи от фонда на Министерския съвет (ф. 136), на НК на ОФ (ф. 28), на ЦСУ (ф. 210), на ЦК на БКП (ф. 1Б) и лични фондове на Георги Димитров, Васил Коларов, Минчо Нейчев, Антон Югов, Георги Кулишев и др. За написване на дисертацията е ползвана документална информация от общо 11 фонда, 65 описа и 348 архивни единици, обработена, систематизирана, комплектувана и съхранявана в най-богатия български архив – Централен държавен архив в София. Използвани са публикувани документи, Стенографски дневници на НС, периодичен печат, спомени. Този широк набор от документални и други източници дава възможност на Лазар

Щирков да направи съществени фактологични приноси по проучваните проблеми. С научна добросъвестност и професионална етика са използвани както стари, така и най-новите научни изследвания на български автори, които в определена степен осветляват някои аспекти на конкретни проблеми в дисертационната тема. Научното изследване на докторанта има добре обмислена логическа структура с кратък увод, с правилно градиране по значимост в три глави основни проблеми и заключение със синтезирано обобщение и конкретно обосновани изводи.

Съдържанието на текста в първа глава е структурирано в пет параграфа. Проблемите в тази, условно казано, въвеждаща част на дисертацията, са изяснени с преобладаващо ползване на историографска информация от български учени - историци и юристи, от техни монографични трудове и научни статии, а също и от оригинална архивна документация. С основание е отделено повече място на Конституцията на Народна република България, приета на 4 декември 1947 г., на Закона за Президиума на Народното събрание и на Правилника за устройството и работата на този висш колективен органи на държавната власт (1948 г.) и на неговите по-късни модификации от 1954, 1962 и 1966 г. Абсолютно точна е констатацията, че основният закон на държавата - новата конституция и последвалите законодателни актове са нормативната база за формирането и дейността на Президиума на Народното събрание (ПНС). Анализирайки състава на споменатите органи на ПНС, каквито са постоянните комисии, Лазар Щирков съвсем точно установява и подчертава приоритетното мнозинство в тях на представителите на БКП като най-влиятелна и масова партия в българското общество. Правилно са изяснени функциите на председателите на ПНС в управлението на страната. Приносен характер в тази глава има петият параграф. В него със задълбочен анализ на нови архивни документи, използвани за пръв път в науката от докторанта, е представена дейността на администрацията на ПНС, чиито отдели и служби имат съществено значение за неговото нормално функциониране.

Приносни моменти се забелязват при общата и персоналната характеристика на съставите на ПНС. В по-голяма степен се открояват приносите на докторанта в анализа на дейността на този висш орган на държавната власт при разкриване на неговите пълномощия и разнообразни функции в законодателния процес (издаване на укази, тълкуване на законите и др.). Пестеливо, но съдържателно е показано мястото

на ПНС в системата на държавните органи и неговите взаимоотношения със законодателната, изпълнителната, съдебната и местната власт.

С научна компетентност са изяснени и други важни аспекти от дейността на ПНС: учредяване на органи и почетни звания и награждаване на граждани и културни институти с тях, опрощаване на несъбираеми държавни вземания, упражняване правото на помилване, работата с жалби, сигнали и предложения, ратифициране и денонсиране на международни договори, международните прояви на ПНС. Тази многообразна и необходима за държавата и обществото дейност е доказана с много конкретни факти и примери и с интересни подробности в 15 приложения с таблици в края на дисертационния труд.

Пестеливо, но съдържателно, е показано мястото на ПНС в системата на държавните органи и неговите взаимоотношения със законодателната, изпълнителната, съдебната и местната власт. Тези въпроси са разгледани в трета глава на дисертационния труд. Те са изяснени с професионална вещина от докторанта и с научен принос в тяхната интерпретация.

Анализирайки документалните източници, Л. Щирков потвърждава още веднъж истината, че в условията на авторитарен режим и тоталитарна политическа система в НРБ функционира номинален конституционализъм. Законодателството и прилагането на законите в повечето случаи са подчинени на политическата целесъобразност, особено в годините на сталинизма. Политиката на управляващата комунистическа партия доминира над правото. Признаци на положителна еволюция в дейността на ПНС и на НС се забелязват по време на относителната либерализация на държавно-политическата система в България през 60-те години на XX век. Промените в състава и дейността на ПНС намират израз в плахо ограничаване на партийно-политическата представителност и предпазливо, но все пак реално допускане на професионално-експертно присъствие в споменатата висша държавна институция.

ПНС като висш и специфичен постоянен орган на централната власт запазва своя декоративен представителен характер. Подобните органи на народното представителство в Югославия и Полша имат определена автономия. В тях се допускат дискусии и дори има случаи на гласуване против някои законопроекта. Следователно при определени благоприятни условия и при действително

функционираща многопартийна политическа система тези представителни органи биха могли да еволюират в посока на истинския парламентаризъм.

Препоръчвам на докторанта в по-нататъшната работа по дисертационния труд да направи съпоставителен анализ на дейността на ПНС с аналогични висши държавни органи в Югославия и Полша.

Приложената информация за шестте състава на ПНС от 1947 до 1971 г. е полезна за научното изследване на съществени проблеми в дисертацията (с. 297-314), но липсва подробен анализ на експертния състав на постоянните комисии към Президиума и на отделите в администрацията на ПНС. Тази допусната празнота не дава възможност да се установи до каква степен научната мисъл има реално присъствие и участие в законодателната нормотворческа дейност на Народното събрание и на неговия висш колективен орган - ПНС.

В дисертацията е направена безспорната констатация за изключителните доминиращи прерогативи на централните ръководни органи на БКП в дейността на НС и на ПНС, за възприемането на съветския конституционен модел и на съветската държавно-политическа система за единството на трите власти – законодателна, изпълнителна и съдебна под непосредственото ръководство на комунистическата партия. Такова е становището на всички български учени – историци, юристи, социолози, философи и др. Тази констатация обаче е непълна, защото тя не се прави върху основата на българската държавно-политическа реалност в недалечна историческа ретроспектива и на базата на историческите паралели. Необходимо е да се припомни наличието на елементи на авторитаризъм и на тоталитарна парламентарна и управленска практика още при самостоятелното правителство на БЗНС начело с Ал. Стамболийски. Съветската историчка Т. Мановецкая още през 1988 г. и френският историк Оливие Буйрет през 2009 г. обръщат внимание в свои публикации на монополното право на законодателна инициатива на ръководните органи на БЗНС при приемането на всички закони от мнозинството на земеделската парламентарна фракция в НС. В материалите на XVI (1921 г.) и на XVII (1920 г.) на БЗНС е заложена идеята правителството на БЗНС да не бъде отговорно пред Народното събрание, а през ръководния орган на селската партия - Върховният съюзен съвет.

Необходими са и някои терминологични уточнения. На стр. 2 е използвано понятието „републикански режим“. Политическите режими са типологизирани в три групи: либерално-демократични, преходни – с елементи на авторитаризъм и парламентарна демокрация, и абсолютно авторитарни режими. Следователно в случая става дума за *републиканска форма* на управление. България през проучвания от докторанта период е парламентарна република, при която върховният орган на държавната власт – НС, се избира за определен срок и в ред, установен от Конституцията. Политическият режим обхваща съвкупността от структурите на властта и реалните методи на властване, осъществявани в определена система на социални, идеологически и времеви координати.

Според мен не борбите в БКП оказват влияние при формирането на висшите органи на държавната власт в България или персоналните промени в тях, а противопоставянето, личните интереси и амбиции, явни или задкулисни, *в ръководните органи* на БКП.

Дейността на ПНС е представена с използвани таблици на стр. 87, 134, 135, 136, 137, 145, 149, 150, 152, 153, 154, 156, 196, 197. Тези таблици обаче трябва да бъдат съобразени с теорията на графичното изображение. Констатираните пропуски и неточности са лесно отстраними.

В заключение давам без колебание положителна оценка на дисертацията на редовния докторант Лазар Щирков и предлагам да му се открие процедура за официална публична защита.

30 август 2011 г.

Рецензент:

Доц. д-р Стоян Танев